

*І. В. Клименко,
кандидат фізико-математичних наук, доцент, докторант
кафедри державної політики та управління політичними
процесами, Національна академія державного управління при
Президентіві України*

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ЕЛЕКТРОННОГО ВРЯДУВАННЯ

Проаналізовано можливості електронного врядування щодо забезпечення якості життя громадян у процесі становлення інформаційного суспільства.

Possibilities of e-governance are analysed in relation to providing of quality of life of citizens in the process of becoming of information society.

Ключові слова: електронне врядування, якість життя людини, показники якості життя громадян.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Становлення демократичної держави з соціальною орієнтованістю в умовах розвитку інформаційного суспільства потребує інноваційних форм і механізмів державного управління для перерозподілу зон пріоритетної компетенції державних і громадських структур, оновлення, розширення ціннісних і соціальних парадигм суспільства, освітніх акцентів, змін принципів законодавчої діяльності, принципів формування і витрат бюджету. Таке масштабне перетворення суспільства і системи державного управління може забезпечити електронне врядування, основу якого складає підвищення ефективності роботи державного управлінського апарату, сталий економічний розвиток і підвищення якості життя громадян. Для впровадження електронного врядування необхідна готовність громадян впливати на процеси підготовки і прийняття управлінських рішень, контролювати діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, використати можливості інформаційно-комунікаційних технологій, оцінити їх переваги, знаходити нові застосування безпосередньо для свого життя, бізнесу, громадської та наукової діяльності, навчання тощо.

СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОБЛЕМИ

Електронне врядування є предметом дослідження вітчизняних і зарубіжних фахівців у сфері державного управління. Особливого інтересу заслуговують праці [13—29], в яких досліджуються національні особливості формування електронного врядування, методологічні та практичні аспекти впровадження та реалізації складових електронного

врядування. Проте ґрунтовне дослідження можливостей електронного врядування щодо забезпечення високих показників якості життя окремого громадянина та суспільства в цілому не проводилося.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Аналіз можливостей електронного врядування на забезпечення високих показників якості життя громадян.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Основоположним принципом концепції державного управління в період розбудови інформаційного суспільства є те, що зрілість демократії, стан державності та ефективність управління визначаються виключно становищем людини/громадянина/особистості в суспільстві, та наскільки режим суспільного життя враховує її потреби, інтереси, права і свободи, визнає людину найвищою цінністю суспільства. Сучасна держава, яка зазнає дедалі зростаючого впливу з боку різних соціальних груп населення, не може не враховувати волі й устремлень широким мас населення в своїх управлінських рішеннях і діях [1]. Згідно концепціям інноваційного розвитку, управлінські інноваційні технології розширюють сферу свого впливу на соціальне життя. Самоорганізація людини і підвищення якості її життя в умовах постіндустріального суспільства пов'язане з інноваційними перетвореннями в системі державного управління [2]. Метою розвитку соціально-економічної системи та побудови інформаційного суспільства є задоволення потреб кожної конкретної людини, при цьому головним критерієм ефективності досягнення

мети виступає скорочення часу між виникненням множини матеріальних та духовних потреб конкретної людини та суспільства в цілому, і їх задоволенням [3]. Інформаційне суспільство має значний потенціал для покращення якості життя кожної окремої людини та всього людства, розширює можливості підприємництва, ефективного та оптимального використання природних, людських, освітніх, медичних ресурсів, формує дієву необхідність підвищення ефективності виробництва, управління, економії природних ресурсів, захисту навколишнього середовища та перехід держав до стабільного розвитку [4].

Особливо побудова інформаційного суспільства актуальна для пострадянських країн, громадяни яких втратили духовні, моральні, матеріальні цінності, відстороненість держави від соціальної сфери призвела до її комерціалізації, різкого соціального розшарування суспільства, падіння соціальної відповідальності бізнесових структур, скорочення соціальної інфраструктури, погіршення якості життя громадян в цілому [5]. Постійне недофінансування соціальної сфери зумовило декларативний характер соціальних послуг, різке зниження їх чисельності та якості, доступності для малозабезпечених верств населення. Зрозуміло, що за таких обставин потрібне реформування всієї системи державного управління до засад і принципів соціально-орієнтованого управління, поновлення довіри громадян до влади та їх широке залучення до процесів управління державою. Розбудова демократичної і соціально-орієнтованої держави повинна відбуватися через взаємодію державних інституцій, суспільства та бізнесових структур на принципах взаємопідпорядкування стратегічних цілей та інтересів держави, суспільства, економічних суб'єктів; широкого обговорення доцільності прийняття і впровадження нормативно-законодавчої бази, державно-управлінських рішень; демократизації процесів розробки і виконання стратегічних проєктів національного, культурного, соціально-економічного розвитку держави; державно-приватного партнерства; підвищення соціальної відповідальності держави і бізнесових структур. Означена взаємодія держави, суспільства і бізнесу характерна для інформаційного суспільства і передбачає наявність нової форми державного управління — електронного врядування. Воно передбачає використання інформаційно-комунікаційних технологій для організації ефективного взаємодії держави і громадян через організацію процесу обробки інформації (розповсюдження інформації на веб-порталах, системи електронних

оголошень, системи електронного документообігу, геоінформаційні системи); підтримка комунікацій і дискусій (електронна пошта, форуми, чати, відео конференції); отримання рекомендацій від громадян (електронні збори і референдуми, електронне опитування і голосування); залучення громадян до процесів державного планування і прогнозування (системи підтримки прийняття управлінських рішень); створення віртуальних співтовариств для обговорення проблем у суспільстві й заходів щодо їх усунення; здійснення політичних транзакцій і ухвалення рішень (електронні вибори) [6]. У процесі впровадження електронного урядування органи державного управління та місцевого самоврядування мають змогу реалізувати наступні цілі: надання електронних послуг населенню в інтегрованому вигляді в режимі он-лайн цілодобово та незалежно від місцезнаходження громадянина; реалізувати персоналізацію послуг фізичним та юридичним особам; перебудувати взаємини з громадянами на основі відновлення їх довіри до органів влади через відкритість та прозорість прийняття управлінських рішень, наявність зворотнього зв'язку при виникненні нових суспільних потреб для їх реалізації; розробляти ефективну нормативно-законодавчу базу та раціональну державну політику; створити форми управління із значною участю громадян; забезпечити безупинне навчання громадян через поширення дистанційної форми навчання тощо.

Також електронне врядування повинно забезпечити прямий та відкритий діалог громадянина як з органами державної влади та місцевого самоврядування, так і з окремим державним службовцем будь-якого рангу та статусу [7], що зумовить інтерактивність владних структур і наблизить чиновників до потреб громадян без впливу суб'єктивного фактору. Можливість проконтролювати громадянина процесі розгляду його запитів і прийняття рішень щодо надання замовлених ним послуг значно скоротить корупцію і хабарництво посадових осіб органів державної влади та місцевого самоврядування.

Повертаючись до соціально-орієнтованої держави, слід зазначити, що вся система державного управління повинна забезпечувати якнайвищі значення показників якості життя громадян. Під якістю життя розуміють систему показників, що характеризують ступінь реалізації життєвих стратегій людей, задоволення їхніх життєвих потреб, та показників загального добробуту людей, що характеризують рівень матеріального споживання, а також спо-

живання безпосередньо неоплачуваних благ [8]. Якість життя передбачає екологічно чисте оточуюче середовище; приватну та національну безпеку; політичні та економічні свободи, додаткові умови людського добробуту, які не піддаються кількісним вимірюванням.

Оцінювання якості життя має дві форми: ступінь задоволення науково-обгрунтованих потреб та інтересів громадян; задоволеність якістю життя самих громадян. Наприклад, при розгляді питань зайнятості населення на певній території, слід розглядати не тільки показники зайнятості, безробіття, тривалості робочого дня, рівнем травматизму, але й потрібні оцінки відповідності інтересам громадян змісту та характеру праці, задоволеності від результатів своєї праці, стосунків в робочому колективі тощо. Якість життя людей пов'язана з цілями життя кожної людини, задоволенням своїм приватним та суспільним життям, затребуваністю знань, професійних здібностей, людських якостей людини в суспільстві.

Найбільш доцільним для визначення якості життя в державі є аналітичний підхід, при якому показники якості життя групуються за сферами життя відповідно до структури процесів життя людей. Індикатори якості життя повинні відповідати наступним вимогам [10]: віддзеркалювати найбільш важливі соціальні параметри, що мають інтегральне значення для суспільства та відображають особисте відчуття людиною свого добробуту; однозначно сприйматися будь-яким громадянином; мати достатній рівень чутливості та швидкості реагування на фактори зміни умов життєдіяльності; мати доступні для стандартного вимірювання кількісні характеристики, що дають можливість порівняльного аналізу їх динаміки.

Всесвітня організація охорони здоров'я пропонує оцінювати якість життя за такими параметрами, як [9]:

- фізичні: енергійність, втомлюваність, фізичний дискомфорт, сон, відпочинок;

- психологічні: самооцінка, концентрація, позитивні емоції, негативні переживання, мислення;

- ступінь незалежності: повсякденна активність, працездатність, залежність від ліків та лікування;

- життя в суспільстві: повсякденна активність, соціальні зв'язки, дружні зв'язки, сприйняття людини в суспільстві та його суспільна значимість, професіоналізм;

- навколишнє середовище: житло і побут; безпека, доступність інформації, екологія (клімат, забрудненість, щільність населення);

- духовність та особисті переко-

Програма розвитку ООН (ПРО-

ОН) представила Доповідь про розвиток людини за 2009 рік, що містить інформацію про рівень життя і соціальну захищеність громадян різних країн, показники здоров'я та культурного розвитку населення, криміногенний стан і охорона навколишнього середовища. Основні показники, за якими визначено рейтинг, це — тривалість життя, ВВП на душу населення (за паритетом купівельної здатності) та освітній рівень; також враховувалися свобода, гідність людини та його участь в суспільному житті, міграція населення. Лідерами цього року стали такі країни, як Норвегія, Австралія, Ісландія, Канада й Ірландія. Україна посіла лише 85 місце з 182 [11]. Найбільш повний перелік показників якості життя запропоновано в роботі [12], до нього увійшли наступні критерії: добробут, що оцінюється рівнем фінансових доходів і рівнем зайнятості населення; здоров'я, що оцінюється тривалістю життя населення, рівнем захворюваності та рівнем виробничого травматизму; освіта, що оцінюється за охоптом населення всіма формами навчання від дошкільної до вищої освіти; житлові умови, що оцінюється рівнем забезпеченості комфортабельним житлом та рівнем благоустрою прилеглих до житла територій; якість продукції та послуг, що оцінюється за долею підприємств та послуг, сертифікованих за стандартами ISO 9000; екологічна ситуація в регіоні, що оцінюється за кількістю проб води, повітря та ґрунту з підвищеним вмістом гранично допустимих концентрацій шкідливих речовин до загального числа проб і за величиною площі території регіону, що схильна до впливів при надзвичайних ситуаціях; правова захищеність, що оцінюється рівнем захисту конституційних прав, рівнем злочинності та рівнем розкриття злочинів; духовність, що оцінюється по ролі держави в забезпеченні населення закладами культури і спорту та їх відвідуваності громадянами.

Як бачимо, держава повинна розв'язувати взаємопов'язані в часі і просторі задачі щодо забезпечення економічного зростання, суспільного добробуту та якості життя громадян на основі створення соціальної злагоди, прозорості та ефективності державного управління при максимальній довірі народу. Оптимальне досягнення поставлених задач в умовах ствердження нового, інформаційного укладу економіки і суспільства можливе лише на основі впровадження електронного врядування, головною метою якого є поліпшення об'єктивності, оперативності, відкритості державного управління і більш повне забезпечення реалізації громадянами конституційних

прав на участь в управлінні державними справами, підвищення ефективності діяльності органів державної влади всіх рівнів [13]. Основними завданнями електронного врядування в соціально-економічній сфері є:

— надання повного спектру інформаційних послуг державними органами всім категоріям громадян електронними засобами в доступній та зручній формі без часових та просторових обмежень;

— сприяння розвитку електронного ринку товарів та послуг в інтересах забезпечення державних замовлень, організації тендерів, ефективності управління виробництвом та реалізацією товарів і послуг з метою зростання конкурентоспроможності вітчизняних виробників на міжнародному ринку;

— впровадження електронної демократії як форми забезпечення прозорості, довіри у взаємовідносинах між державою і громадянами, приватним бізнесом, громадськими організаціями та інституціями; відкритості державного управління для громадянського та суспільного обговорення, контролю та ініціатив;

— підвищення якості життя громадян за рахунок удосконалення системи соціальних послуг, системи охорони здоров'я, надійного забезпечення правової та особистої безпеки, збільшення можливостей для освіти, екологічної безпеки;

— функціонування системи електронного голосування як форми забезпечення прозорості виборчого процесу, зворотнього зв'язку взаємовідносин виборець-депутат та контролю діяльності депутатів з боку виборців.

Забезпечення державою покращення якості життя громадян передбачає також наявність соціальних проектів і програм розвитку, направлених на збільшення можливостей громадян вирішувати свої проблеми, досягати особистого успіху і добробуту.

ВИСНОВКИ ТА НАПРЯМИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Враховуючи все вищесказане, відзначимо, що важливим напрямом наукового забезпечення реформування та трансформації державного управління в соціально-орієнтовану площину має бути подальше дослідження впливу механізмів та технологій електронного врядування на показники якості життя окремого громадянина та суспільства в цілому з метою якнайповнішого задоволення конституційних прав і свобод громадян, покращення їх освіти, професійної затребуваності, добробуту та забезпечення відкритого доступу до інформації та знань, творчого та особистісного зростання.

Література:

1. Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи / Колектив авторів. Наук. керів. Цветков В.В. — К.: "Оріяни", 1998. — 364 с.

2. Хачатурян Х. Використання категорій інноваційного менеджменту в державному управлінні // Проблеми трансформації системи державного управління в умовах політичної реформи в Україні: матеріали наук.-практ. Конф. За між нар. Учасно, Київ, 31 трав. 2006 р.: У 2 т./ За заг. ред. О.Ю.Оболенського, В.М.Князева. — К.: Вид-во НАДУ, 2006. — Т.1. — С. 316.

3. Бондаренко В. М. Информационное общество для всех — информационное общество для каждого человека в отдельности. Электронный ресурс. — <http://emag.iis.ru/arс/infosoc/emag.nsf/ВРА/1c824d55a77e37ffc3256c010029441c>

4. Новая постиндустриальная волна на Западе: антология / Под ред. В. А. Иноземцева. — М.: Academia, 1999. — 640 с.

5. Своеволин В. Ю. Социальные аспекты инновационной модернизации российского общества. Электронный ресурс. — <http://www.rusgrand.ru/Doklad4/Svoevoln.pdf>

6. Клименко І. В. Основні до визначення поняття "електронний уряд" та "електронне урядування" // Економіка і держава. — 2009. — №6. — С. 93—96.

7. Ерофеев Е. Электронное правительство: как приблизить чиновника к гражданину? Электронный ресурс. — <http://www.connect.ru/article.asp?id=5103>

8. Бобков В., Масловский-Мстиславский П. Динамика уровня жизни населения. // Экономист. — 1994. — №6. — С. 52—57.

9. Как измерить качество жизни граждан страны? Электронный ресурс. — <http://health.unian.net/rus/detail/190060>

10. Крупнов Ю. Качество жизни. Электронный ресурс. — <http://www.krounov.ru/pubs/2005/01/09/10178/>

11. Матеріали сайту http://mignews.com/news/travel/world/051009_193038_09968.html

12. Безъязычный В.Ф. Критерии, показатели качества жизни населения и методика их расчета. Электронный ресурс. — http://www.isras.ru/abstract_bank/1213176611.pdf

13. Клименко І.В., Линьов К.О. Технології електронного врядування.-К.:Центр сприяння інституційному розвитку державної служби, 2006. — 192 с.

14. Дрожжинов В.И. Электронное правительство // Совершенствование государственного управления на основе его реорганизации и информатизации. Мировой опыт. — М.: Эко-Трендз, 2002. — С. 11—88.

15. Fountain J. E. Building the

virtual state: information technology and institutional change. — Brookings Institution Press: Washington, 2001.

16. Bellamy C., Taylor J. Governing in the Information Age. — Milton Keynes, Open University Press, 1998.

17. Голубуцький О.П., Шевчук О.Б. Електронний уряд. — К.: ЗАТ "Атлант UMS", 2002. — 173 с.

18. E-government, или государство в Сети. Статья подготовлена специалистами компании Actis Systems. — <http://www.actis.ru>

19. Antiroikko A-V. Introduction to democratic E-governance // E-transformation in Governance: new directions in government and politics. — Idea Group Publishing. — 2004. — p. 22—51.

20. Osborne D., Gaebler T. Reinventing Government. How entrepreneurial spirit is transforming the public sector. — Addison-Wesley, 1992.

21. Доступ до інформації та електронне урядування / Автори-упорядники М.С.Демкова, М.В.Фігель. — К.: Факт, 2004. — 336 с.

22. Электронное правительство: рекомендации по внедрению в Российской Федерации / под. ред. Дрожжинова В.И., Зиндера Е.З. — М.: Эко-Трендз, 2004.

23. Данилин А.В. Электронные государственные услуги и административные регламенты: от политической задачи к архитектуре "электронного правительства". — М.: ИНФРА-М, 2004.

24. Yong J.Sl. E-government in Asia: enabling public service innovation in the 21st century. A.B. Singapore: Times Editions. — 2003.

25. Баев В. Концептуальний аналіз електронного уряду та електронного урядування в контексті сучасних наукових розвідок // Вісник державної служби України. — 2004. — №3.

26. Почепцов Г.Г., Чукут С.А. Інформаційна політика: навчальний посібник.-К.: Знання, 2006. — 663 с.

27. Колодюк А. Застосування новітніх технологій в муніципальному управлінні. Електронне урядування міста. Електронний ресурс. — www.municipal.gov.ua/data/loads/kolodyuk_2007.doc

28. Сморгунов А.В.. Сравнительный анализ политико-административных реформ: от нового государственного менеджмента к понятию "governance" // Политические исследования (Полис). — 2003. — №4. — <http://www.politstudies.ru/arch/2003/4/5.htm>.

29. Демпси Дж. Электронное правительство и его выгоды для широких масс // Государственное управление в переходных экономиках. Интернет на службе граждан. — К.: Международный центр перспективных исследований, 2003. — С. 24—27.

Стаття надійшла до редакції 20.10.2009 р.